

Удовик Володимир Миколайович, к.і.н., с.н.с.,
старш. наук. співроб. Фонду Президентів України
Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського
пошт. адреса: НБУВ, пр. Голосіївський, 3, м. Київ, 03039, Україна
конт. тел.: (044) 525-54-70
e-mail: udovik@ukr.net

ПРЕЗИДЕНТСЬКІ БІБЛІОТЕКИ США: ДИСКУСІЇ ЩОДО РОЗВИТКУ

Ключові слова: бібліотеки США; президентська бібліотека США; інститут президентства США

Ключевые слова: библиотеки США; президентская библиотека США; институт президентства США

Key words: library of USA; presidential library USA; the presidency USA

Інститут президента як політичний інститут з'явився у кінці XVIII ст. у США, який об'єднав посади глави держави та уряду. Протягом більше двохсот років подібна інституція зі своїми особливостями з'явилась майже на всіх континентах та у більше ніж двохсот країнах світу. Проте формування та збереження документальної спадщини інституту президентства розпочалось лише на початку XX ст. і знову ж таки в США. Саме традицію створення окремих спеціалізованих фондів, інтегрованих у одне ціле архівних, бібліотечних, музейних матеріалів заклали США. І хоча на поч. XX ст. питаннями збору та збереження документальних ресурсів президентів зайнялась Бібліотека Конгресу США, але остаточно оформилась ця традиція у 30-х рр. зі створенням Президентської бібліотеки (ПБ) Ф. Рузвельта. Ініціатива Ф. Рузвельта була закріплена Законом про президентські бібліотеки від 1955 р.

Проте за понад 75-річну історію президентських бібліотек у США не вщухають дискусії з приводу доцільності існування саме такої системи президентських бібліотек – децентралізоване зберігання в одному місці архівних, бібліотечних та музейних фондів.

Система президентських бібліотек США на сьогодні складається з 13 президентських бібліотек, які об'єднані в Президентську бібліотечну систему і адмініструються Національним архівом та Адміністрацією документації США (далі NARA). Крім них, функціонують ще понад десяток президентських бібліотек і музеїв, але їх діяльність спрямовується приватними фондами, університетами або історичними асоціаціями. За традицією, заснованою Ф. Рузвельтом, будівництво та облаштунок президентських бібліотек здійснюється за рахунок приватних коштів з благодійного фонду, що починає формуватись більше ніж за рік до закінчення президентського терміну. Після спорудження приміщень та відкриття бібліотеки і музею, управління ними передається NARA, проте

власність на землю, будівлі та бібліотечно-музейні фонди залишається за президентським благодійним фондом, а власність на архівні документи – за урядом США згідно закону від 1978 р.

Отже, в президентських бібліотеках і музеях США зберігається, опрацьовується та популяризується весь масив документів, що надходить з Білого дому і який пов'язаний з політичною діяльністю президентів, з використанням ними своїх конституційних обов'язків, а також матеріали з особистих архівів президентів і членів їх родин, найчастіше дружин, та найближчих офіційних осіб, друзів, соратників. До музейних фондів, який є неодмінною складовою частиною президентської бібліотеки, окрім документів, фотографій, відеофільмів, звукозаписів та особистих речей, входять численні подарунки, одержані президентом і членами його родини за час перебування у Білому домі. Книжковий фонд, як правило невеликий за обсягом, складається з літератури присвяченої питанням інституту президентства, міжнародними відносинам, історичному періоду президентського правління. Водночас президентська бібліотека є і науково-дослідним центром, зосередженим на вивченні діяльності президентів, зокрема на формуванні матеріалів «усної історії» тощо. А культурно-просвітницька, освітня та інформаційна діяльність цих установ спрямовується на виховання поваги до історії, державної символіки, демократичних цінностей, насамперед у молодого покоління.

Заклавши основи майбутньої системи президентських бібліотек президент США Ф. Рузвельт бажав бачити нові установи відкритими для дослідників і громадян, тому і назву було обрано саме «бібліотека», а не «архів», адже основу фондів склали саме архівні матеріали. Але різниця між архівними та бібліотечними закладами у більш мобільному доступі у бібліотеці до документів і матеріалів. Президента США підтримав Архівіст США Р. Коннор, який у своїй статті «The Franklin D. Roosevelt Library» (1940) розгорнув ідею Ф. Рузвельта про переведення президентської документації під федеральний контроль та про децентралізоване її зберігання в окремій інституції [1, С. 499.].

Пізніше фахівці визначили переваги існуючої системи президентських бібліотек. Так, у 1973 р. Дж. О'Нілл, колишній директор Президентської бібліотеки Ф.Рузвельт, вважав, що попри деякі недоліки (обмеження доступу та малий темп опрацювання документів співробітниками), документальна спадщина президентів як єдиний консолідований ресурс опинялася в одному місці при мінімальних втратах; цей комплекс документів ставав юридичною власністю уряду США з відкритим доступом для всіх дослідників на однакових умовах, і, нарешті, наявність музейної експозиції стала необхідною умовою для популяризації ідеї президентства серед населення [1, С. 501].

На початку 90-х рр. ХХ ст. архіваріус США Д. Вілсон визначив роль президентських бібліотек – як швидкий доступ до президентської документації та поширення позитивного іміджу президентської влади

серед широких мас суспільства. На виховній та освітній функціях цих установ робить наголос і професор Р. Кох, дослідник архівної та бібліотечної справи США [2, С. 46].

На початку ХХІ ст. знову активізується проблематика президентських бібліотек, пов'язана з низкою скандалів щодо розсекречення документів президентів Р. Рейгана та Дж. Буша-старшого [1, С. 505-506]. У 2006 р. журнал «Публічний історик» викликав дискусію про перспективи функціонування системи президентських бібліотек, присвятивши декілька номерів цій проблематиці. В одній з публікацій Ш. Фосетт, помічник Архівіста США з президентських бібліотек, наголосила на розвитку музейної та освітніх функцій у підвищенні історичної грамотності населення, проведення науково-популярних заходів у приміщеннях бібліотек [3].

Про переваги просвітницької діяльності президентських бібліотек і музеїв говорить статистика відвідування. Так, серед всіх заходів, проведених у системі NARA за 2010 р. виставки та освітні програми 13 президентських бібліотек відвідало 61 % та 82 % (відповідно) громадян та іноземних туристів [6].

Д. Ферреро, Архівіст США, в доповіді перед Конгресом, визначив позитивні сторони існуючої системи, крім вищеназваних, ще й такі:

- недержавне фінансування будівництва та оснащення установ;
- фінансування інформаційної, просвітницької та дослідницької діяльності приватними ресурсами;
- розвиток інфраструктури регіонів, зокрема вливання коштів в місцеву економіку за рахунок притоку туристів [6].

Ефективність системи президентських бібліотек, розвиток приватно-державного партнерства, співпраця з місцевими університетами призвели до значних результатів. Так, президентські бібліотеки одні з перших серед публічних архівних і бібліотечних установ почали створювати інтернет-портали та наповнювати їх інформаційними ресурсами. Президентська бібліотека Г. Трумена вперше залучила молодь до своїх навчальних заходів, створивши освітні програми на постійній основі, що послужило взірцем для інших закладів. Президентські бібліотеки Кенеді, Рузвельта та Форда започаткували дистантний доступ до цифрових та електронних колекцій [6].

Під час світової економічної кризи 2009 р., пошуку шляхів оптимізації федеральних видатків, в американському суспільстві знову було піднято питання про перспективи президентських бібліотек та доцільність існування цієї системи у сучасному вигляді. На виконання доручення парламенту NARA розробив проект вдосконалення системи президентських бібліотек, запропонувавши п'ять альтернативних моделей існування президентських бібліотек:

1. Існуюча децентралізована модель ПБ з оптимізацією видатків;

2. Розподіл сфери управління: NARA відповідає за архівні фонди, а президентські приватні фонди за музейні та бібліотечні колекції;

3. Розділення президентської бібліотеки на архів і музей з підпорядкуванням відповідно NARA та президентським приватним фондам;

4. Створення централізованого президентського архівного депозитарію під управлінням і на утриманні NARA, а музеї залишаються в регіонах у власності президентських фондів;

5. Створення централізованого президентського архівного депозитарію та єдиного музею президентства під управлінням і на утриманні NARA[4, С. 238].

Проте, необхідно відмітити, що Д. Ферреро, архівст США, який робив доповідь перед Конгресом у вересні 2009 р., не виділив найбільш прийнятний варіант для архівної системи, залишивши право вибору парламентаріям. А дослідник правової інформації з Університету Північної Кароліни Т. Галліна вважає, що найкращим варіантом могла бути четверта модель, яка передбачає централізоване зберігання архівного депозитарію. Він обґрунтовує свою думку, що децентралізована мережа президентських бібліотек додає складнощі для дослідників через неможливість переглядати одразу документи кількох президентів та необхідність долати великі відстані для ознайомлення з архівними матеріалами [4, С. 248].

На нашу думку, не можливо визначити кращий варіант трансформації системи президентських бібліотек через різноманітність потреб її користувачів: від дослідників, архівістів і бібліотекарів до громадян і іноземних туристів. Тому існуюча система має право на життя і розвиток, що підтверджується світовою тенденцією створення президентських бібліотек в країнах Європи, Азії і Африки, які взяли за зразок модель президентської бібліотеки США, правда з урахуванням місцевих особистостей.

Варто відзначити, що Конгрес США так і не визначився з рішенням щодо альтернативних моделей президентських бібліотек, лише вніс корективи у процес збору коштів у благодійні фонди для заснування ПБ [5]. А чергова чотирнадцята президентська бібліотека 44-го президента США Б. Обама, за старою традицією, буде побудована біля Чикагського університету [7].

Список літератури

1. Левченко Л. Архіви і архівна справа Сполучених Штатів Америки : історія та організація / Лариса Левченко. – Миколаїв : Іліон, 2013. – 1204 с.
2. Cox R. J. America's pyramids: Presidents and their libraries / R. J. Cox // Government Information Quarterly. – 2002. – Vol. 19, Issue 1. – P. 45–75.

3. Fawcett Sharon K. Presidential Libraries: A View from the Center / Sharon K. Fawcett // The Public Historian. – 2006. – Vol. 28, No. 3. – P. 13–36.
4. Gallina, T. J. The Future of Presidential Libraries: Assessing Alternative Models from a Legal Research Perspective / T. J. Gallina // Legal Reference Services Quarterly. – 2010. – Vol. 29, Issue 4. – P. 229–254.
5. H.R. 1069: Presidential Library Donation Reform Act of 2016 [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.govtrack.us/congress/bills/114/hr1069>. – Title from screen.
6. Testimony of David S. Ferriero Archivist of the United States before the House Committee on Transportation and Infrastructure and the House Committee on oversight and government reform on “Presidential libraries: their missions and future direction” February 28, 2011 [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.archives.gov/congress/testimonies/house-transportation-oversight-pres-lib-hearing-archivist-testimony-02-28-2011.pdf>. – Title from screen.
7. Vinci J. The Obama Library double parks / John Vinci // New Criterion. – 2016. – Vol. 34., Issue 5.

Отримано 18.03. 2016, 13.07